

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XV. 1928.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1928.

Munt- en Penningverzamelaars hier te lande tot 1890.

Wat en hoe verzamelden de vroegere verzamelaars hier te lande, en op welke wijze vermeerderden zij hunne verzamelingen? Twee vragen, die mij door een buitenlandsch verzamelaar gedaan werden, die over dat onderwerp zich voorstelt een tijdschriftartikel te schrijven, en die ik getracht heb zoo goed mogelijk voor hem te beantwoorden. Uit wat ik vond, wil ik hier het een en ander mededeelen; het is een onderwerp dat nog geheel en al „nieuw” is, bij mijn beste weten heeft niemand hier nog onderzoek naar gedaan en ook in andere landen schijnt dit zoo te zijn geweest, ten minste mijn correspondent schreef mij, dat de antwoorden die hij ontvangen had zeer weinig nieuws bevatten en dat de uit Nederland verkregen inlichtingen verreweg de uitgebreidste waren, die hem tot heden waren verstrekt.

SERRURE geeft in het „Voorbericht” van zijn werk: *Notice sur le cabinet monétaire de S. A. le Prince de Ligne* de opgave van een groot aantal Noord- en Zuid-Nederlanders, die van af het midden der 16e tot het begin der 17e eeuw munten en wel voornamelijk antieke verzamelden. Slechts zeer sporadisch komen in dien tijd verzamelaars van penningen voor, en dan nog wel

voornamelijk van Italiaansche Renaissancepenningen, terwijl ook buitenlandsche munten en dan bij voorkeur gouden stukken verzameld werden, echter meer als „rariteiten” en reisherinneringen of wel voor in spaarpotten, zoogenaamde „potstukken”, dan wel uit een oogpunt van kunst of materiaal tot vergelijkende muntstudie.

Vele beroemde vaderlandsche verzamelaars noemt SERRURE in zijn bovengenoemd belangrijk artikel. Keizer KAREL V en zijn zoon FILIPS, GRANVELLE ¹⁾, EGMOND, VIGLIUS ²⁾ worden b.v. als verzamelaars genoemd. Ook MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, wiens bibliotheek in 1599 te Leiden verkocht werd, bezat een verzameling antieke munten.

De Catalogus der veiling, voorhanden in de bibliotheek van het Kon. Nederl. Instituut te Amsterdam, draagt den titel CATALOGUS — LIBRORUM BIBLIOTHECAE — *Nobilissimi clarissimique viri — piaae memoriae — D. PHILIPPI MARNIXII — Sancto-Aldegondij. — Catalogue van de Boecken — des Edelen wijtberoemden Heeren — Saligher ghedachtenisse — PHILIPS VAN MARNIX — Heer van Ste Aldegonde / ec. — LUGDUNI BATAVORVM — Ex Typographiev Christophori Gujotii — MD . LXX . IX .* en bevat ook enkele werken over antieke numismatiek van H. GOLTZIUS en A. OCCO. De veiling had plaats in het huis van de weduwe „Domini Sancto-Aldegondi ad sexta Julij 1599”. — Aan het slot vermeldt de Catalogus: *Sunt & super variae eximiaeque Alb. Dureri & aliorum Picturae & Tabulae: quamplurima etiam & antiquissima*

¹⁾ *Revue belge de Numismatique* 1927. blz. 78.

²⁾ *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* XIII. (1905). blz. 5.

tam ex auro & argento quam ex aere numismata. Duo globi, insigniaque instrumenta Geometrica.

Met het beschrijven der munten heeft de veilinghouder zich niet druk gemaakt: zij zullen wel bij partijtjes of wel „per lade” verkocht zijn, zooals ik in oude veilingcatalogi van bibliotheken herhaaldelijk vond, waar de munten aan het eind van den catalogus vermeld worden.

De onrustige jaren van den 80-jarigen oorlog zullen zeker wel weinig bevorderlijk zijn geweest, om het aantal verzamelingen uit te breiden, en vele gouden en zilveren penningen en munten zullen wel in den smeltkroes verdwenen zijn met de zoo talrijke gebruiksvoorwerpen en in gangbare munt zijn herschepen.

Toch schijnt op het einde der 16de eeuw hier te lande het aantal verzamelaars van Nederlandsche munten niet gering te zijn geweest. Immers in 1597 gaf ERASMUS VAN HOUWELINGHE ¹⁾ zijn „*Penninck-boeck / Inhoudende alle figuren van Silvere ende Goude penningen / gheslaeghen bij de Graeven van Hollandt / van Dierick de 7e van dien naem tot Philippus van Bourgondien toe: met het Leven in 't cort van de selve Graeven*” uit. De schrijver zegt in zijn opdracht aan „den Moghenden seer Edele wyse Heeren, den Heeren Staeten van Hollandt”, dat hij „met groote schaede ende kosten bij een vergadert hebbe het meestendeel van allen de munten en penninghe / die van langhen tijden af in verscheyden Conincrijcken ende landtschappen / maer bijzonder in dese Nederlandtsche Provincien gheslaghen ende ghe-

¹⁾ Zie over hem: *Oud Holland* III. blz. 104—112 en *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* IV. blz. 786.

munt zijn". Op 20 platen beeldt hij af de munten beginnende bij graaf DIRK VII en eindigende bij JAN VAN BEIEREN. De afbeeldingen zijn meerendeels vrij getrouw en heeft dit werkje, waarvan in 1627 te Rotterdam een tweede, hoogst zeldzame druk verscheen, tot in het begin der 18de eeuw den verzamelaars van Nederlandsche munten tot leiddraad verstrekt. Ook de talrijke beeldenaars en placaten, van de 16de tot het einde der 18de eeuw uitgegeven, afbeeldingen bevattende van de verschillende munten, die in deze landen cours hadden of wel er verboden waren, zullen ook dikwijls tot groot nut geweest zijn, nog heden zijn zij voor de studie onzer munten van het hoogste belang.

Maar niet alleen munten, ook Nederlandsche gedenkpenningen begonnen verzameld te worden, hetgeen op te maken is uit het vrij groote aantal penningen, dat omstreeks het einde der 16e eeuw hier te lande geslagen werd. Op bekende wapenfeiten van Prins MAURITS, b.v. als den slag bij Turnhout (1597), bij Nieuwpoort (1600), het innemen van Grave (1602), enz. zijn toch verschillende penningen geslagen, sommige in opdracht van de Staten-Generaal om, tot belooning te dienen of wel als „legpenningen" voor de rekenkamers, maar ook zeer vele op speculatie, meestal toen nog door de stempelsnijders, aan de provinciale munt te Dordrecht werkzaam. Vele dezer penningen zijn thans nog niet zeldzaam, wel een bewijs, dat zij veel verkocht zijn en het aantal verzamelaars dus groot moet geweest zijn. Waren het tot op de eerste helft der 17de eeuw voornamelijk stempelsnijders die de Nederlandsche verzamelaars van historiepenningen voorzagen, ongeveer 1650 voert de Amsterdamsche medailleur PIETER VAN

ABEELE zijn zoo fraai gegoten en geciseleerde portret- en andere penningen hier in, die grooten opgang maakten. Zijn stad- en tijdgenoot, de zilversmid WOUTER MULLER, die o.a. haast al onze groote zeehelden op kloeke penningen afbeeldde, werkte op dezelfde wijze. MULLER verkocht ook prenten en lezen wij onder een door C. VAN DALEN in 1653 gegraveerde zinneprent op M. H. TROMP: WOUTER MULLER, goutsmit te Amsterdam, bij wien het wesen van TROMP sal' soo in print als op Goude en silv. penn. en gevesten van degens te becomen sijn ¹⁾).

In den bloeitijd van onze republiek, den tijd van den Koning-Stadhouder WILLEM III raakte de gegoten penning weder op den achtergrond en zorgen verdienstelijke stempelsnijders als C. ADOLFSZON, J. BOSKAM, R. ARONDEAUX, J. SMELTZING er voor, dat de groote gebeurtenissen onzer geschiedenis in duurzaam metaal worden vereeuwigd. Wanneer wij de talrijke penningen zien, die op een en hetzelfde feit geslagen zijn, blijkt het wel, dat het aantal verzamelaars groot moet zijn geweest. Men wilde eene volledige geschiedenis van het vaderland door penningen geïllustreerd bezitten en de verzamelaars begonnen het te betreuren, dat zij zoovele bekende Nederlanders, voornamelijk uit den tijd van den 80-jarigen oorlog, niet als portretpenningen in hunne verzameling konden opnemen. In die leemte hebben R. ARONDEAUX en J. SMELTZING althans eenigermate voorzien. VAN DER WERF, OLDENBARNEVELT en H. DE GROOT werden door hen op portretpenningen herdacht. ARONDEAUX vroeg en verkreeg in Nov. 1684 octrooi, dat

¹⁾ F. MULLER. *Nederlandsche Historieplaten* I. no. 2081.

„niemand des Supplts^s medaliën soude mogen nagieten en verhandelen”¹⁾).

Ook begint in dezen tijd het gebruik van familiepenningen meer algemeen te worden. Bij huwelijken, zilveren en gouden bruiloften werden den gasten herinneringspenningen vereerd, meest voorzien van familiewapens, terwijl bij begrafenispenningen de bloedverwanten en vrienden een penning ontvingen, die bij eene toepasselijke voorstelling de data van geboorte en overlijden vermelden²⁾. Dit gebruik, dat zich tot het einde der 18de eeuw heeft staande gehouden, heeft er zeer veel toe bijgedragen, om de medaille meer populair te maken en het verzamelen er van aan te wakkeren. Niet minder is dit geschied door het verschijnen van afbeeldingen en beschrijving der Nederlandsche penningen. Reeds in 1620 had J. J. LUCKIUS te Straatsburg in het licht gegeven zijn *Sylloge Numismatum Elegantiorum quae diversi Impp: Reges, Principes, Comites, Respublicae Diversas ob causas ab Anno 1500 ad Annum usq. 1600 cudi fecerunt*, in welk boek hij een aantal gedenkpenningen tusschen 1500 en 1600 geslagen beschreef en afbeeldde. PIETER SCHAEF, schepen en raad van Amsterdam, vroeg en verkreeg in 1646 van de Staten-Generaal octrooi tot het uitgeven van een werk, dat de in Nederland verschenen penningen en munten „sedert Grave DIEDERIC den VII, ofte 't jaer 1295 af tot den huydigen jare 1646 geslagen” beschrijven zou³⁾. Hij had de

1) OBREEN. *Archief* VII. blz. 152.

2) Zie *Amsterdamsche huwelijks- en begrafenispenningen in de 17de eeuw* in het *Amsterdamsch Jaarboekje* voor 1902 door Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ.

3) G. VAN ORDEN en A. D. SCHINKEL. *Bijdragen tot de Penningkunde*. 's-Gravenhage 1841. blz. 1—16.

munten en penningen „eerst tot syn eygen vermaeck vergadert”, en was „eindel^k door 't menigfuldich aanraden van vele liefhebbers (dewelcke kennisse van 't selve hebben gecregen) soo verre bewogen geworden, dat hij alle de geseide Triumph pengē: eerst heeft doen affteykenen en daernae doen snijden in hard en gaeff palmen hout”.

Op SCHAEF'S handschrift, dat in een op 20 Mei 1891 te Amsterdam door den boekhandelaar S. L. VAN LOON gehouden boekverkoopung voor kwam, vestigde Mr. N. DE ROEVER in het *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* I, (1893) blz. 56, de aandacht. Het is thans in mijn bezit. In de voorrede van het hierna te melden werk van BIZOT lezen we, dat achtereenvolgens MELCHIOR BARLAEUS, ROCHUS VAN DEN HONAARD, A. JZN. VAN WOUW, Prof. A. THYSIUS en BEUKEL VAN ZANTEN aan eene beschrijving der Nederlandsche penningen bezig waren of reeds voltooid hadden. De meeste dezer handschriften heb ik nog kunnen opsporen, en is het zeker niet zonder belang om bij deze voorgangers van VAN LOON even stil te staan. Van J. (niet MELCHIOR) BARLAEUS berust in de bibliotheek van het Museum PLANTIN te Antwerpen (en is waarschijnlijk ook wel elders voorhanden) een gedrukt plano in octavo *Nummi aliquot aenei hoc tempore difficillimo in Belgio percussi, ab J. BARLAEO explanati. Antwerpiae A. SPORUS. 1581.* met 8 afbeeldingen van legpenningen. In de *Handschriften en oude drukken van A. D. SCHINKEL*, in 1853 verschenen, komt op blz. 36, no. 142, voor: *Selectiores nummi sive calculi a Celsis et Praepotentib. Dominis Ord. Gener. et particul. foed. Belgii ab a 1555 usque a 1609 cusi epigrammatibus explicati.* 110 bladz. fol°. De verzame-

ling bevat 219 epigrammen van Nederlandsche legpenningen, en een groot aantal ingeplakte houtsneden. Vele er van worden door BIZOT ¹⁾ vermeld, die er tevens de Nederlandsche vertaling van geeft. Het handschrift berust thans in de bibliotheek van 's Rijks Munt. Het handschrift van BEUKEL VAN ZANTEN, Raad en Vroedschap te Haarlem en baljuw van Beverwijk, heeft den titel *Cronologia numismatica of Munt-Kronijk, de Nederlandsche Historie volgens den tijd der Gedenkpenningen verklarende, beginnende met het jaar 1437 (tot 1658)*. Het is vervolgd door C. VAN ALKEMADE. Ik vond het vermeld in den Catalogus der numismatische bibliotheek van J. A. VÖLCKER (1888), no. 61, in den Catalogus der boekverkoop 12—19 Nov. 1904 te 's-Gravenhage door W. P. VAN STOCKUM EN ZOON gehouden en eindelijk in den Catalogus der veiling van S. WIGERSMA, 1913, no. 691, waaruit ik het aankocht.

Voor zoover ik deze handschriften heb kunnen bestudeeren bevatten zij zeer weinig belangrijke gegevens voor eene min of meer volledige penning-historie van ons land. Zij zijn meer te beschouwen als „aanteekeningen” met dit doel bijeengebracht. Misschien heeft VAN LOON ze alle of gedeeltelijk gekend en er in zijn werk gebruik van gemaakt.

Aan deze handschriften kan nog worden toegevoegd: J. F. LE PETIT *Chronologie numismatique courte et briefve tirée de plusieurs diverses sortes de pièces d'or, d'argent, de cuyvre et de papier, forgées en dernières cent années en tous les Pays-Bas, par diverses princes,*

¹⁾ BIZOT. *Medalische Historie der Republyk van Holland*. Amsterdam 1690.

*seigneurs et républiques recueillies et exposées par J. F. LE PETIT, escript à Londres 1604*¹⁾). Genoeg bewijzen om te doen zien, dat in de eerste helft der 17de eeuw de penningen niet alleen verzamelaars vonden, maar dat ook wetenschappelijke mannen zich met hare beschrijving en bestudeering bezighielden. Toch zou het geen Nederlander zijn, die de eerste penningkundige geschiedenis van Nederland zou schrijven. De Fransche abt P. Bizor gaf in 1687 te Parijs uit zijne *Histoire métallique de la République de Hollande*, waarvan reeds een jaar later te Amsterdam een nieuwe druk verscheen. Het werk schijnt dus opgang gemaakt te hebben, en daaraan is het zeker toe te schrijven dat JOACHIM OUDAAN, een bekend verzamelaar van antieke munten en Nederlandsche legpenningen, in 1690 van dit werk eene zeer vermeerderde en verbeterde uitgave in de Nederlandsche taal het licht deed zien. De afbeeldingen bij Bizor zijn meestal vrij onnauwkeurig, terwijl hij vele penningen vergroot afbeeldt. Toch schijnt zijn werk bij zijne tijdgenooten zeer goed ontvangen te zijn en heeft zeker velen tot leiddraad verstrekt bij het verzamelen.

Niet lang behoefden echter de 18de eeuwsche verzamelaars zich tevreden te stellen met Bizor's vrij gebrekkig werk. Van 1723—1731 gaf de Delftsche advocaat Mr. GERARD VAN LOON zijn bekende *Beschrijving der Nederlandsche Historipenningen van Koning PHILIPS Tot het sluyten van den Uytrechtschen vrede* uit, een werk dat nog heden voor

¹⁾ Zie over dit handschrift, dat voornamelijk legpenningen beschrijft, *Revue de la Numismatique belge* 1867. blz. 312.

verzamelaars van Nederlandsche historiepenningen onmisbaar is en zoowel wegens de fraaie nauwkeurige afbeeldingen als de duidelijke beschrijving der stukken groote verdiensten heeft. In 1732 verscheen van VAN LOON's werk eene Fransche vertaling. Daar VAN LOON eerst met het jaar 1555 aanving, besloot FRANS VAN MIERIS de periode vóór dien tijd te beschrijven, en gaf hij in 1732 uit zijn drie deelen: *Histori der Nederlandsche Vorsten uit de Huizen van Beijere, Borgonje, en Oostenrijk met meer dan Duizend Historiepenningen gesterkt en opgehelderd*, die de penningen behandelen en afbeelden van de oudste tijden tot 1555 in ons land vervaardigd of er op betrekking hebben, zoodat thans den verzamelaars eene onafgebroken beschrijving der Nederlandsche penningen kon worden aangeboden.

Veel steun en medewerking hadden zoowel VAN LOON als VAN MIERIS mogen ondervinden van de talrijke verzamelaars, die èn door het laten afteekenen of afgieten hunner stukken èn door inteekening op de groote, uit den aard der zaak kostbare werken de uitgaven mogelijk maakten. VAN LOON werd in de eerste plaats krachtig aangemoedigd en geholpen door den Amsterdamschen oudheidkundige en verzamelaar ANDRIES SCHOEMAKER, die zijn prachtige uitgebreide verzameling te zijner beschikking stelde.

ANDRIES SCHOEMAKER was een merkwaardig man, niet slechts een ernstig verzamelaar, maar ook een groot kenner van Nederlandsche penningen en munten. Oorspronkelijk had hij plan, om BIZOR's werk door een beter te vervangen, reeds een gedeelte voor den druk gereed en van verschillende stukken afbeeldingen laten maken, toen hij vernam, dat G. VAN LOON reeds met een dergelijk

werk bezig was. Hij zag in, dat deze meer de geschikte man was om dit werk samen te stellen en gaf zijn eigen plan op. In een brief aan zijn zoon¹⁾, den verdienstelijken oudheidkundige GERRIT SCHOEMAKER, deelt hij aardige bijzonderheden mede omtrent de wijze, hoe hij zijne verzameling gevormd had, en geeft deze brief een aardig kijkje in het leven van een verzamelaar, van wien de dichter JACOBUS KORTEBRANT op de keerzijde van zijn portretpenning²⁾ getuigt dat hij „Gelyck eene nyvre Honingbie Aast op den Geur der Penningkunde”. — In dien brief schrijft hij o.a., dat hij zijne eerste aankopen deed bij zilversmeden en noemt den zilversmid RYNEVELT te Amsterdam in de Warmoesstraat en den medailleur J. VAN DISHOECK in de Gravestraat, van wien hij penningen kocht tegen prijzen van 33 à 36 stuivers per lood. Van den burgemeester van Delft, HENDRIK D'ACQUIT, een bekend verzamelaar, kocht hij „800 loot silvere medailles”, en wist door deze en andere aankopen zijne collectie zeer uit te breiden en haar tot een der aanzienlijkste van den lande te maken. In April zou de verzameling te 's-Gravenhage door ABRAHAM DE HONDT op de Grootte Zaal van 't Hof in veiling komen³⁾, en worden de penningen uitgebreid beschreven in den

¹⁾ Deze brief wordt gevonden in een handschrift van ANDRIES SCHOEMAKER: *Verzameling der Nederlandsche Leg- of Rekenpenningen. In ordre der Jaren geschikt Beginnende van de Regering van PHILIPS de Goede Hertog van Bourgondië Tot de Afstand der Regeering van KAREL de Vijfde Rooms Keyzer.* 2 dln. 8o. voorhanden in de bibliotheek van 's Rijks Munt te Utrecht. De brief wordt afgedrukt in J. SCHELTEMA. *Geschied- en letterkundig Mengelwerk IV* (1). blz. 155.

²⁾ *Vervolg VAN LOON.* Plaat I. 4.

³⁾ Over de verkoop van der verzameling van ANDRIES SCHOEMAKER zie men nog *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde I.* (1914). blz. 193.

Catalogus van een zeer wytmuntend en wel bewaard Cabinet; Bestaande uyt eene weêrgalooze menigte van Zilvere Medailles: Welcke, zeedert den jaare 1479 tot de Vreede, Anno 1714 te Uytrecht gesloten, zo in, als buyten Nederland, het zy op last van den Souverain, of ook uyt zinlykheid der bijzondere Liefhebberen, op alle de Nederlandse Staatsgevallen gemaakt zijn, en die door aankoop en zaamensmelting van verscheyde Cabinetten zoo volkomen de Historie dier Landen bevatten, dat noyt iet diergelyks in Europa gezien is.

Als titelplaat diende een aardige kopergravure, die twee verzamelaars afbeeldt, die aan een ronde tafel gezeten zijn en penningen bekijken. Op den achtergrond een groote geopende penningkast waaruit een bediende een lade met penningen gevuld haalt ¹⁾.

Tot eene „openbaare veylinge” is het echter niet gekomen: BALTHAZAR SCHOTT, oud-schepen van Amsterdam, ontvanger der Gemeenelandsmiddelen en Bailluw van de Diemermeer, heeft haar uit de hand gekocht, terwijl de vroegere eigenaar er „den vrijen toegang (had) om het zelve te vermèerderen en het aankopen van penningen naar (zijn) goedduncken”. Na het overlijden van SCHOTT volgde de publieke veiling te Amsterdam in 1745.

Ook voor het aanwakkeren der belangstelling in Nederlandsche penningen heeft SCHOEMAKER veel gedaan. Hij heeft talrijke folio „plakboeken” vervaardigd, waarin hij de uit BIZOT, VAN LOON en VAN MIERIS geknipte

¹⁾ Zie M. NAHUY. ANDRIES en GERRIT SCHOEMAKER, *twee Amsterdamsche geleerde oudheid-, penning- en wapenkundigen (Dietsche Warande 1888)*, waarin een vrij volledige lijst dier handschriften voorkomt.

afbeeldingen plakke, van beschrijvenden tekst voorzag en aan zijn vrienden uitdeelde. Zoowel in de Koninklijke Bibliotheek als in de boekerij van 's Rijks Munt zijn verscheidene dezer werken voorhanden ¹⁾).

Sommige bevatten bovendien teekeningen van thans verloren gegane penningen, niet uitgevoerde ontwerpen en afbeeldingen van zeer zeldzame of unieke stukken uit SCHOEMAKER'S verzameling, die op zijn kosten vervaardigd zijn en elders niet gevonden worden.

De door G. VAN LOON in 1717 uitgegeven *Inleiding tot de hedendaagsche penningkunde*, een handleiding voor munt- en penningverzamelaars, welk werk vele nuttige wenken en aardige bijzonderheden bevat, schijnt veel te zijn verkocht; in 1734 verscheen er een vermeerderde folio uitgave van onder den titel *Hedendaagsche penningkunde*.

Ook een uit het Fransch vertaald werkje, LODEWIJK JOBERT'S *Kennisse der Aloude en Hedendaagsche Gedenkpenningen*, te Leiden in 1728 uitgegeven, dat zich echter hoofdzakelijk bepaalt tot de Romeinsche munten, bevat nuttige wenken voor verzamelaars, zoo b.v. het 12de hoofdstuk „Onderwijzinge wegens het gedrag van iemand, die zig op de Studie der Gedenkpenningen legt, en er eenige Verzaamelen wil”. De Fransche uitgave heeft een aardige titelprent: twee verzamelaars, gezeten voor een groote geopende muntkast, ijverig bezig munten te bestudeeren ²⁾).

Aan specialiseeren: zich beperken tot een enkel onder-

¹⁾ Zie de noot op bladz. 12.

²⁾ In 1884 schreef CH. M. DOZY *Het verzamelen van munten en penningen, Handboek tot het aanleggen van eene munt- en penningverzameling*, voor eerstbeginnende verzamelaars bestemd.

deel van het zoo uitgebreide veld der numismatiek, werd weinig of niet gedaan: men trachtte zoo veel mogelijk bijeen te brengen wat VAN LOON afbeeldde. Een der weinige uitzonderingen was de oud-Schepen van Amsterdam, Mr. CORNELIS BACKER, die zich bij voorkeur toelegde op het verzamelen van legpenningen en wiens prachtige verzameling in 1773 te Amsterdam in veiling kwam. Eerst in de tweede helft der voorgaande eeuw beperkten verschillende Nederlandsche verzamelaars zich tot een onderdeel der numismatiek.

Uit den brief van ANDRIES SCHOEMAKER zagen wij, hoe in zijn tijd de penningen nog meest bij het gewicht werden verkocht en dat verder stempelsnijders en zilversmeden in penningen handel dreven. Ook handelaars in oudheden bezorgden den verzamelaars hunne metalen schatten. Zoo beeldt de adreskaart van den handelaar in oudheden Mr. MOURIS te Amsterdam boven een gezicht op Rome af het medaillonportret van C. IULIUS CAESAR DICT. PERP., welk portret omringd is door een aantal ovale borstbeelden, denkelyk Romeinsche keizers voorstellende. SATURNUS en MERCURIUS ondersteunen het portret, terwijl op den voorgrond talrijke Romeinsche oudheden, penningen, munten en een geopend muntboek gevonden worden. Onder de voorstelling leest men op een uitgespannen doek:

Mr. Mouris

Woont tot Amsterdam in de Pijlsteegh in Keyser IULIUS CAESAR Verkoopt aen alle Heeren en Lief Hebbers alder Hande Fijne Gesteenten en Rare Antieken ende Medalien soo oude als Niwe eyder sijn

Ge Rijff

Deze kaart wordt afgebeeld op plaat 29, no. 789 van de verzameling „Oud Amsterdam” van den heer WURFBAIN (veiling FRED. MULLER en Co., Mei 1912) en is thans in mijn bezit. Hij dateert uit de laatste jaren der 17de of begin der 18e eeuw.

„Mr. MOURIS” was echter niet in hoofdzaak koopman in penningen, al heb ik behalve bij den hierna te noemen N. CHEVALIER nergens een 17de eeuwsche adreskaart van een kunsthandelaar kunnen vinden, waarop ook „medalieu” vermeld werden. Nu was omstreeks 1685 bij de herroeping van het Edict van Nantes met talrijke andere Fransche vluchtelingen ook NICOLAAS CHEVALIER naar ons land uitgeweken en had zich te Amsterdam nedergezet, waar hij op de Prentenkamer boven de Beurs kunstwerken vertoonde en die ook verkocht. Hij heeft talrijke penningen, meest van geringe kunstwaarde, uitgegeven en ook wel voor zijn rekening doen vervaardigen, terwijl hij na den dood van JOHANNES SMELTZING (1693) diens stempels opkocht en de er op geslagen penningen weder verkrijgbaar stelde. Ook een aantal stempels van den Engelschen medailleur G. BOWER zijn in zijn bezit gekomen en heeft hij vele penningen van zijn tijdgenooten zeer verdienstelijk nagegoten en — hoogstwaarschijnlijk als „echte stukken” den verzamelaars in handen gespeeld. CHEVALIER gaf in 1692 een zeer fraai werk uit „*Histoire de GUILLAUME III roy d'Angleterre par médailles, inscriptions, arcs de triomphe & autres monumens Publics*”, waarin een groot aantal penningen tijdens de regeering van WILLEM III geslagen worden afgebeeld. Later verhuisde CHEVALIER naar Utrecht, waar hij in 't begin der 18de eeuw een „Chambre de Raretés” had,

behalve uit penningen bestaande uit talrijke Egyptische, Grieksche en Romeinsche oudheden, die hij te Nijmegen, Xanten, op het kasteel van Wittenburg bij Utrecht en ook op het Huis de Britten bij Leiden had verzameld. Van die „Chambre de Raretés” bestaan uitgebreide geïllustreerde catalogi, die naast vele werkelijk belangrijke stukken talrijke onbeteekenende en valsche voorwerpen vermelden.

Nu is genoemde CHEVALIER de eerste hier te lande geweest, die een prijscatalogus heeft uitgegeven van penningen bij hem verkrijgbaar. Deze is in 1697 verschenen en beschrijft, naast een klein aantal oudere penningen, een zeer groot aantal stukken hier te lande vervaardigd van 1685 tot en met 1696.

De eerste pagina van den catalogus vertoont zijn adreskaart onder den titel: *Catalogue des Médailles qui se trouvent dans le Cabinet de NICOLAS CHEVALIER à Amsterdam. Il y a aussi toutes sortes d'Antiquitez & autres Curiositez de cette nature dans sa Chambre de Curiositez.* De kaart verbeeldt een ruiter (chevalier), die aan een vrouw een groote keten overhandigt, rechts een paar Indianen met pijl en boog, omgeven door koopwaren, links een Chinees, door kisten en balen omringd, en een papagaai. Geen enkel kenteken vertoont de voorstelling op de kaart, dat ook *penningen* te koop zijn. Onder de voorstelling leest men:

NICOLAS CHEVALIER

Woont op de Singel op de Londense Kay bij de Lynbaan,,
steeg in de Kurieuse Ruyter, tot Amsterdam.
verkoopt Alderhande Drogerijen, Verwen en Speceryen,
Koffy, Chocolate, Thee.

Als mede alle soorten van Aaloude en Hedendaagse

Gedenk-penningen, Mineralen, Vreemde-zaden en andere
Rarityten.

. Plaat I.

Aan het einde van zijn catalogus bericht hij „il continuera à faire imprimer un Catalogue tous les ans de toutes les nouvelles Médailles qui se fraperont”. Ik vond echter nog slechts vermeld bij LIPSIVS ¹⁾ I. blz. 80, dat CHEVALIER nog heeft uitgegeven een *Catalogue des médailles doubles, qui sont dans son Cabinet à Amsterdam* 1704.

Over dezen veelzijdigen numismaat geven DE VRIES en DE JONGE in hunne *Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard*, deel II, blz. 197—206, belangrijke bijzonderheden. Op plaat XII, no. 7, beelden zij den penning af, in 1707 vervaardigd ter herinnering aan de „Kamer van Oudheden en Medailles” te Utrecht van CHEVALIER. Een ovale portretpenning, een afgietsel in koper van een ivoren medaillon door J. MANSEL vertoont zijn naar voren gewend borstbeeld met als omschrift: NICOLLAS CHEVALLIER ETATIS XXIX. I. M. P. Het wordt bij A. DURAND. *Médailles des Numismates* pl. IV. 1. blz. 35 afgebeeld en beschreven.

Behalve bij de hierboven vermelde handelaars konden de verzamelaars hunne collecties uitbreiden door aankopen op veilingen. Vele oude verkoopcatalogi zijn nog bewaard en geven een goed beeld van hetgeen hier verzameld werd.

De voornaamste plaatsen waar de penningveilingen gehouden werden waren Amsterdam, 's-Gravenhage en Leiden.

1) I. G. LIPSI. *Bibliotheca numaria*. Lipsiae 1801. 2 dln.

Het waren in de 18de eeuw voornamelijk Nederlandse penningen, die verzameld werden, en in de catalogi meestal vrij nauwkeurig in chronologische volgorde beschreven werden, meest met vermelding van de plaats, waar zij bij VAN MIERIS of VAN LOON te vinden waren. Meestal ving de catalogus aan met een vermelding der gouden penningen, die bij verkoop echter maar weinig meer dan de metaalwaarde golden. Het wekt niet zelden verbazing, dat de verzamelaars uit die dagen zoo vele groote en „zware” penningen van goud in hunne verzameling opnamen, die in zilver zeker een even goed beeld van de herdachte persoon of gebeurtenis zouden kunnen geven. Zoo bevatte b.v. de in 1775 te Amsterdam geveilde verzameling van C. CHRISTOFFERS niet minder dan 125 gouden penningen, waaronder verscheidene belangrijke stukken tijdens de regeering van den koningstadhouder WILLEM III geslagen. Aan het einde van den catalogus volgden meestal afzonderlijke seriën penningen, zooals b.v. die met de borstbeelden der „beroemde mannen” door J. DASSIER, de reeks penningen, die de voornaamste gebeurtenissen uit de regeering van LODEWIJK XIV herdachten, enz.

Antieke munten werden hier te lande slechts weinig verzameld, al hadden vele Leidsche professoren dikwijls aardige seriën Romeinsche munten en waren b.v. de professoren P. BURMAN, J. F. GRONOVIVS, S. HAVERKAMP, E. SPANHEIM in hun tijd bekende en gewaardeerde schrijvers over de „antiekten”.

ABRAHAM BOGAERT, de schrijver van het in zijn tijd bekende werk: *De roomsche monarchy, verftoont in de muntbeelden der Westersche en Oostersche Keizeren.*

Utrecht 1697 met pltn., waarvan in 1718 te Amsterdam een tweede druk verscheen, beschreef in 1695 het „*Muntkabinet der Roomsche Keizers en Keizerinnen*” van den bekenden verzamelaar en architect SIMON SCHIJNVOET „in vaerzen”. Onder de afbeelding van een of meer Romeinsche keizermunten volgt de berijmde levensgeschiedenis van den op de munt afgebeelden keizer. Aan het werkje gaan een paar lofliederen op het muntkabinet vooraf, waarvan b.v. de dichter J. VOLLENHOVE zegt:

Veel wondren, in geen werk beknopter of gederer
Melt SCHYNOET's Muntkas, klaar vertoont
door BOGAERTS veder.

SCHIJNVOET'S beeltenis komt op een in 1697 vervaardigden penning voor, bij VAN LOON IV. blz. 221 afgebeeld.

Ook het „*Medalikabinet*” van JACOB DE WILDE, bevattende Romeinsche munten, welke verzameling ook door Czar PETER den Groote bezocht werd, is door verschillende dichters bezongen. Een gedrukte „*Afbeeldinge van het Medalie Kabinet*”, in 1691 verschenen, vertoont op drie platen de fraaie door CORN. VISSER beschilderde penningkast. Op de binnen- en buitendeuren komen fraai geschilderde voorstellingen voor, ontleend aan de Romeinsche geschiedenis en godenleer:

Daer zult gij sien een Kas wel slecht van hout
Maar door de kunst van VISSER waert als gout;
Daer hij soo groots 't Romeyns bedrijf en leven
Op heeft gemaelt, en zich den faem gegeven.

Uit den aanvang der 19de eeuw dienen vermeld Prof. J. W. TE WATER en C. J. C. REUVENS, de bekende oudheidkundige, wiens verzameling Romeinsche munten na zijn

overlijden in 1835 als legaat in het Penningkabinet der Leidsche Hoogeschool werd opgenomen.

Zagen we reeds dat de Nederlandsche penningen bij den aanvang der 18de eeuw zeer de belangstelling der verzamelaars trokken, niet minder was dit het geval met de vaderlandsche munten. Het reeds genoemde werkje van E. VAN HOUWELINGEN was onvolledig geworden, daar uit muntvondsten verschillende stukken te voorschijn waren gekomen, die dien schrijver onbekend waren geweest. De Nederlandsche oudheidkundige CORNELIS VAN ALKEMADE gaf in 1700 zijn werk uit *De Goude en Zilverre Gangbaare Penningen der Graaven en Graavinnen van Holland*, waarin de Hollandsche munten tot aan de afzwering van FILIPS II beschreven en gedeeltelijk afgebeeld zijn. Dit werk, dat in nauwkeurigheid en volledigheid verre ten achter staat bij de penningwerken van VAN LOON en VAN MIERIS, heeft tot het midden der voorgaande eeuw den Nederlandschen verzamelaars tot handleiding gediend bij het determineeren hunner munten.

FRANS VAN MIERIS gaf in 1726 zijn verdienstelijk werk *Bisschoppelijke munten en zegelen van Utrecht* uit, dat vooral om de fraaie en nauwkeurige afbeeldingen der zegels ¹⁾ nog heden geraadpleegd wordt. Het is echter opmerkelijk, dat het aantal groote muntverzamelingen in de 18de eeuw slechts gering is; de meeste penningverzamelaars bewaarden wel reeksen vaderlandsche munten en noodmunten, maar schijnen deze toch slechts als „bijzaak” te hebben beschouwd, de hoofdzaak was

¹⁾ De oorspronkelijke teekeningen door FRANS VAN MIERIS van die munten en zegels bevinden zich in mijn bezit.

het bijeenbrengen van penningen. Natuurlijk bloeiden dan ook de stempelsnijders, wier penningen gretig koopers vonden. Het zijn voornamelijk MARTINUS en JOAN GEORGE HOLTZHEY, vader en zoon, die de voornaamste gebeurtenissen der 18de eeuw op metaal herdacht hebben, en verder de stempels voor een groot aantal familiepenningen vervaardigd hebben. In 1755 verscheen de *Catalogus der Medailles of Gedenk-Penningen, betrekking hebbende op de voornaamste historien der Vereenigde Nederlanden. Vervaardigt door de medailleurs MARTINUS & JOAN GEORGE HOLTZHEY, tot Amsterdam*, waarin de door hen van 1716—1755 vervaardigde penningen uitgebreid beschreven worden, met vermelding der prijzen, waarvoor zij in goud en zilver te verkrijgen waren. Gedurende een reeks van jaren gaf J. G. HOLTZHEY, die van 1771—1776 muntmeester van Utrecht was, een zoogenaamde „nieuwjaarspenning” uit, waarop de voornaamste gebeurtenissen, die in het afgelopen jaar hadden plaats gehad, meestal symbolisch werden voorgesteld en herdacht. J. G. HOLTZHEY had in verschillende plaatsen correspondenten, voornamelijk boekhandelaren en zilversmeden, waar de door hem in het licht gegeven penningen te verkrijgen waren. Ook van den Leidschen medailleur J. SMELTZING vond ik vermeld, dat hij zijn penningen buiten Leiden in commissie zond. Andere stempelsnijders, wier penningen nog veelvuldig voorkomen en die dus onder onze vaderlandsche verzamelaars goede afnemers gevonden moeten hebben, waren o.a. J. C. MARMÉ, N. VAN SWINDEREN, B. C. VAN CALKER, J. H. SCHEPP, THEOD. VAN BERCKEL en J. M. LAGEMAN. Van dezen laatsten luidde de adreskaart: J. M. LAGEMAN, Medailleur, Goud- en Zilver-

Kashouder, in de Papenbrug steeg te Amsterdam Maakt en Verkoopt differente Soorten van Medallies, Trouw-Penningen, Nieuwe Munten, Goud en Silverwerk, Poppe-goed, en 't geen verder tot dito Winkel is behoorende.

N.B. Ook Basrelief- of Visiete, Bruylofts, Bal of Dans-Kaarten.

Aan het bezwaar, dat penningen in goud en zilver zoo kostbaar zijn en velen afgeschrikt worden die aan te koopen, trachtte in 1748 de bekende Haarlemsche dichter en geschiedkundige PIETER LANGENDIJK tegemoet te komen, door een serie afgietsels in zwavel van bekende Nederlandsche en buitenlandsche penningen uit te geven. In een zeer zeldzaam voorkomend boekje: *Register Van Merkwáardige en uitmuntende Gedenkpenningen uit verscheide Kabinetten Vergaderd, en door een nieuwe uitvinding op het allerkeurlijkst afgedrukt. door PIETER LANGENDIJK. Te Haarlem. Bij J. BOSCH, Boek- en Papierverkooper (1748)* beschrijft hij de afgietsels van 117 penningen tusschen 1567 en 1743 vervaardigd, terwijl een toevoegsel nog 32 penningen opsomt van af het huwelijk van Prins WILLEM IV in 1734 tot aan de geboorte van WILLEM V in 1748, alle op het Oranjehuis betrekking hebbende. Deze afgietsels waren in Kabinetten (penningkastjes) „te bekomen te Haarlem bij P. LANGENDIJK, en J. BOSCH, Boekverkooper, mitsgaders in 's-Gravenhage bij ARNOLDUS BRUNEL, in de Spuistraat, in de Galanterie-winkel”.

Ik vond niet vermeld of de uitgever succes heeft gehad.

De laatste jaren der 18de eeuw en het begin der

19de eeuw waren weinig geschikt voor het vormen van nieuwe verzamelingen en vele gouden en zilveren stukken verdwenen in den smeltkroes. Toch besomden tijdens de „Fransche overheersching” de penningen op de veilingen nog flinke prijzen. De grootendeels uit penningen der 18de eeuw samengestelde verzameling van den medailleur J. G. HOLTZHEY, in 1809 te Amsterdam verkocht, bracht ruim f 4000.— op, het uiterst belangrijke kabinet Nederlandsche historiepenningen van den heer P. DE SMET VAN ALPHEN, in 1810 geveild, maakte de voor dien tijd zeer hooge opbrengst van f 10.000,—. Vele der zeldzaamste stukken uit die verzameling bevinden zich thans in het Kon. Penningkabinet. De rijkste en fraaiste verzameling antieke Grieksche en Romeinsche munten ooit hier te lande bijeengebracht, die van PIETER VAN DAMME, kwam in 1808 te 's-Gravenhage in veiling. De catalogus was met groote zorg samengesteld door zijn vriend, den bekenden verzamelaar en boekenkenner W. H. J. Baron VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT, en bracht de verzameling de zeer aanzienlijke som van 84 duizend gulden op. Aan koning LODEWIJK NAPOLEON hebben wij het te danken, dat een groot aantal zijner antieke munten voor het Kon. Penningkabinet zijn aangekocht, ook de heer VAN WESTREENEN verwierf vele belangrijke Romeinsche munten, die thans nog in het museum MEERMANNOWESTREENIANUM bewaard worden.

Na het herstel onzer onafhankelijkheid begon de belangstelling in onze penningen en munten te herleven, en nam het aantal ernstige verzamelaars en beoefenaars toe. In 1816 werd door Z. M. Koning WILLEM I het Koninklijk Penningkabinet gesticht, waarvan de grond-

slag gevormd werd door de penningen en munten door de stadhouders WILLEM IV en V verzameld. Deze verzameling genoot de bijzondere gunst des konings en werd, vooral in de eerste jaren van haar bestaan, door belangrijke aankopen van geheele collecties aanzienlijk uitgebreid, zoodat zij in beteekenis spoedig zeer toenam¹⁾. Haar eerste directeur, Jhr. J. C. DE JONGE, gaf in 1829—'39 met den bekenden Amsterdamschen penningverzamelaar JER° DE VRIES zijne *Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard* uit, waarin een aantal belangrijke Nederlandsche penningen en noodmunten worden beschreven en afgebeeld²⁾. Groote en belangrijke verzamelingen werden in die jaren gevormd, van welke wij vermelden die van A. VAN BYNKERSHOEK VAN HOOGSTRATEN (1827)³⁾, rijk aan Nederlandsche historische penningen en munten, J. J. BECKER (1853), P. SMIDT VAN GELDER (1847). De catalogi der beide laatste veilingen zijn met groote zorg samengesteld. De eerste door de heeren J. P. SIX, H. C. MILLIES, OTTO KEER en C. I. S. TETTERODE, terwijl de catalogus der verzameling SMIDT VAN GELDER, die in twee deelen ruim 13500 munten

¹⁾ Zie voor de geschiedenis van het Kabinet: J. C. DE JONGE. *Notice sur le Cabinet des Médailles et des Pierres gravées de S. M. le roi des Pays-Bas*. Avec un premier supplément. La Haye 1823—1824 en de Inleiding van deel I van den *Catalogus der Nederlandsche en op Nederland betrekking hebbende Gedenkpenningen voorhanden in het Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen*. 's-Gravenhage 1903.

²⁾ In deel I. blz. 93 wordt een overzicht gegeven van de munt- en penningverzamelingen hier te lande van 1810 tot ± 1830 geveild en van de omstreeks 1830 bestaande verzamelingen.

³⁾ De tusschen haakjes geplaatste jaartallen achter de namen der verzamelaars, geven het jaar aan waarin hunne verzameling verkocht is.

en penningen beschrijft, door zijn zoon, den heer P. H. VAN GELDER, wiens belangrijke verzameling Nederlandsche historische penningen na zijn dood door zijne erven aan het Rijks Museum te Amsterdam werd geschonken, opgemaakt is. Andere belangrijke verzamelingen Nederlandsche penningen (we noemen slechts de grootste en voornaamste) zijn die van H. WESTHOF (1848), JAN VAN DAM DWZN. (1858), OTTO KEER (1858).

Een bijzonder type van een verzamelaar was zeker wel de hierboven genoemde JOSEPH JACOB BECKER Bz., geboren te Amsterdam in 1782. Deze had in zijn geboorteplaats in de Hoogstraat een winkel in koloniale waren „de smeerige Toonbank” geheeten, en ruilde zijn waren gaarne tegen vreemde en weinig voorkomende munten in, die hij dan, al thee verkoopende in een naast hem staand kistje met theestof wierp. Matrozen, die van hunne reizen vreemde geldstukken hadden medegebracht, eigenaars van spaarpotten, die oude niet meer gangbare of buitenlandsche munten bevatten, verarmde families, die genoodzaakt waren hun oude familiebezit te gelde te maken, verruilden in „de smeerige Toonbank” hunne schatten tegen klinkende munt of koloniale waren.

Maar niet alleen verzamelaar en handelaar in munten was BECKER, hij bestudeerde ijverig zijne verkregen stukken en was niet slechts met de meeste moderne talen en het grieksch en latijn bekend, maar zelfs was hij genoeg op de hoogte van het Persisch, Arabisch en Chineesch, om de op- en omschriften dier munten te kunnen vertalen. Zijn biograaf beschrijft hem als steeds gekleed in een oude, afgedragen jas in zijn achter den winkel gelegen somber kantoortje zittende, ijverig zijn

munten bestudeerende en eene uitgebreide correspondentie voerende met geleerde binnen- en buitenlandsche numismaten, die zelden tevergeefs de hulp van BECKER inriepen, wanneer het gold duistere numismatische vraagstukken op te lossen of raadselachtige omschriften te ontcijferen. Zijn huisgenooten vonden hem 29 Mei 1850 dood; in zijn krampachtig gesloten hand hield hij nog een munt, dien hij bezig was te beschrijven.

De samenstellers van den catalogus zijner verzameling, die hij in de grootste wanorde achter liet: overal, uit kisten, trommels en tonnen kwamen de munten vandaan!, ontvingen van de erven een gouden, door D. VAN DER KELLEN vervaardigden herinneringspenning, bij DIRKS (*Nederlandsche Penningen. 1813—1863*), no. 761, beschreven. Het zeer belangrijke kabinet bracht ongeveer 25 duizend gulden op.

Maar niet alleen werd er verzameld, ook de numismatische literatuur werd op eene gelukkige wijze uitgebreid.

We zagen reeds, dat G. VAN LOON zijne „Nederlandsche historiepenningen” slechts tot 1713 beschreef. In 1820 besloot de Tweede Klasse van het Kon. Ned. Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten te Amsterdam eene commissie te benoemen, om VAN LOON's penningwerk te vervolgen. In 1822 verscheen hiervan het eerste stuk en volgde hierop tot 1869 geleidelijk nog 9 andere stukken, die de voornaamste penningen, tot 1806 verschenen, beschrijven en afbeelden.

De jaren 1806—1813 werden door MAURIN NAHUYs behandeld in zijne twee deelen: *Histoire Numismatique du Royaume de Hollande sous le règne de LOUIS NAPOLÉON*

en *Histoire Numismatique de la Hollande pendant la réunion à l'empire français*. De Zaandamsche verzamelaar G. VAN ORDEN gaf in 1830 uit zijne „*Bijdragen tot de Penningkunde van het Koninkrijk der Nederlanden*”, waarin hij een aantal Nederlandsche gilde-, vroedschaps- en armenpenningen beschrijft en afbeeldt. Van denzelfden schrijver verscheen in 1825—1830 de „*Handleiding voor verzamelaars van Nederlandsche Historiepenningen*”, waarin ruim 1600 legpenningen beschreven worden. Dit werk blijft zijn waarde behouden, ook na het verschijnen van Dr. J. F. DUGNIOLLE. *Le Jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas*, te Brussel in 1876—80 uitgegeven.

P. O. VAN DER CHIJS, zelf eigenaar van een fraaie verzameling penningen en munten, en directeur van het Penningkabinet der hoogeschool te Leiden, gaf van 1833—1843 uit zijn „*Tijdschrift voor algemeene Munt- en Penningkunde*”, bijdragen bevattende van de hand der voornaamste Nederlandsche verzamelaars¹⁾. Meer bekendheid dan door zijn „*Tijdschrift*” heeft v. d. CHIJS zich verworven door zijn van 1851—1866 verschenen groote werk „*de Munten (der Nederlanden) van de vroegste tijden tot de Pacificatie van Gend*” als antwoord op een prijsvraag van TEYLER'S Tweede Genootschap te Haarlem.

Ook de nà 1576 uitgegeven Nederlandsche munten kregen hunnen beschrijver in den verzamelaar dier munten, den Vlaardingschen notaris PIETER VERKADE, die

¹⁾ Zie aldaar op blz. 805 de lijst der van 1839—1842 verkochte penning- en muntverzamelingen hier te lande, met vermelding der prijzen bij de voornaamste stukken.

op 228 platen van zijn in 1848 verschenen „*Muntboek*” de voornaamste typen der in de Nederlanden en de koloniën geslagen munten afbeeldt en kort beschrijft. Onze koloniale munten worden door E. NETSCHER en Mr. J. A. VAN DER CHLJS in *De munten van Nederlandsch Indië beschreven en afgebeeld* en door H. C. MILLIES in zijn werk *Recherches sur les monnaies des Indigènes de l'Archipel Indien et de la Péninsule Malaie* beschreven. Deze werken hebben er alle veel toe bijgedragen om het aantal verzamelaars van Nederlandsche en Indische munten te doen toenemen en zijn nog heden onontbeerlijke handleidingen voor onze verzamelaars. Een ander belangrijk feit, waaraan verschillende muntverzamelingen hun ontstaan te danken hebben, is het ontmunten en intrekken onzer oude provinciale en stedelijke munten, hetgeen bij de wet van 22 Maart 1839 plaats had. Velen besloten toen eenige dier buiten omloop gestelde munten te bewaren, voegden langzamerhand bij de bewaarde munten andere stukken, die hen van tijd tot tijd in handen kwamen, en — het begin van eene verzameling was gemaakt. Naast de verzameling Nederlandsche munten van P. VERKADE (1849), verdienen die van J. J. VOUTE (1842), RENGERS (1854), SERRURE (1858), OTTO KEER (1854), J. A. STRICKER (1859), Dr. MUNNICKS VAN CLEEFF (1861—'62) genoemd te worden. De zeer fraaie verzameling Nederlandsche munten en penningen van Mr. K. J. F. C. KNEPPELHOUT VAN STERKENBURG tusschen 1830 en '60 gevormd, wordt nog in de familie bewaard en vermeerderd.

Over Nederlandsche munten verschenen verder nog min of meer belangrijke bijdragen van de hand van D. GROEBE, die eene door de Kon. Academie van Weten-

schappen te Brussel uitgeschreven prijsvraag over de munten van 1600—1621 beantwoordde, H. O. FEITH, die in 1857 zijn „*Muntregt der Ommelande*” uitgaf, C. A. RETHAAN MACARÉ, schrijver van „*De bij Domburg gevondene Romeinsche, Frankische, Brittanische, Noordsche en andere munten*”.

Meerendeels stukken uit hunne eigen verzamelingen beschreven J. VAN DAM DWZN. in zijne *Zeldzame Gedenkpenningen en Munten in eene verzameling te Rotterdam voorhanden* (1835) met een Eerste Vervolg, M. VAN DOORNINCK, burgemeester van Deventer in *Gedenkpenningen en munten uit de penningkas van een liefhebber der hedendaagsche penningkunde te Deventer van 1833 tot '35 te Deventer* verschenen en A. J. B. DE ROYE VAN WICHEN, in zijn brochure *Eenige middel-eeuwsche munten, noodmunten en zeldzame penningen beschreven en afgebeeld*.

Genoeg namen, om te doen zien, dat in de eerste zestiger jaren der 19de eeuw de Nederlandsche numismatiek bloeide en de verzamelaars op de veilingen ruimschoots gelegenheid hadden om hunne collecties uit te breiden. Speciale handelaren in munten of penningen zijn mij uit dien tijd niet bekend, de verzamelaars ruilden veel onderling en waren, behalve op de veilingen, aangewezen op de goud- en zilversmeden om hunne collecties uit te breiden. Eerst ongeveer 1875 was te 's-Gravenhage, in de Spuistraat, de munthandelaar A. BLOCH gevestigd, die vele verzamelaars tusschen 1870 en 1885 van munten en penningen voorzag. In 1879 liet de heer J. SCHULMAN, als handelaar in goud, zilver en oudheden te Amersfoort gevestigd, zijn eersten prijs-catalogus van munten en penningen verschijnen en legde

zich, daartoe aangespoord en geholpen door J. E. H. HOOFT VAN IDDEKINGE, op den handel in munten en penningen toe. In 1902 bracht hij zijn zaak naar Amsterdam over.

De penningveilingen hadden meest te Amsterdam plaats en het waren voornamelijk de firma Roos, die hare veilingen in het „Huis met de Hoofden” op de Keizersgracht hield en G. THEOD. BOM, die eerst in de Kalverstraat, later op de Keizersgracht, vervolgens in de Spuistraat, in de gewezen zalen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, en ten slotte in „De Koning van Zweeden”, Keizersgracht 149, zich met het verkoopen der verzamelingen belastten. Vooral de firma G. THEOD. BOM zorgde voor goede beschrijving der stukken, zoodat vele catalogi harer veilingen waarde behielden, dikwijls nuttige handleidingen waren voor de verzamelaars, en aldus den naam van den vroegeren eigenaar deed voortleven. Gelukkig zorgden vele verzamelaars bij hun leven voor eene goeden inventaris van hunne collectie; de in mijn bezit zijnde catalogi in handschrift b.v. van de verzamelingen G. VAN ORDEN, DE ROIJE VAN WICHEN, M. NAHUY, J. VAN DAM en BOONZAYER hebben zeker de taak van den samensteller van de veilingcatalogi dier kabinetten zeer vergemakkelijkt. Een aardig beeld van een veiling van \pm 1860 geeft de samensteller van den catalogus der Amsterdamsche penningen, nagelaten door D. C. MEYER JR., de heer R. W. P. DE VRIES in het voorwoord van dien catalogus, waarin hij schrijft: „op die ouderwetsche veilingen bij den ouden heer G. THEOD. BOM, waar al die deftige liefhebbers, enkelen met een lange pijp, elkander een zeldzaam stuk betwistten, de VAN GELDER'S, SALM,

TETTERODE, VÖLCKER, MEULMAN, LANDRÉ, JERONIMO DE VRIES, MASCHHAUPT, HEINEKEN, SUASSO, POSTHUMUS en zoo vele anderen!"

Gemoedelijk ging het er toe, de verzamelaars kenden elkander allen, de assisteerende deurwaarder P. A. VAN OVEREEM, die ook als dichter eenige vermaardheid genoot, herdacht in geestige extemporés de voor naamste koopers¹⁾ en het meeste dat werd aangeboden bleef in handen der Nederlandsche liefhebbers. Van de Nederlandsche stukken gingen er maar weinige naar het buitenland, alleen buitenlandsche munten en penningen, waarvoor hier slechts weinig liefhebbers waren, gingen het land uit, evenals een deel van de antieke munten uit de verzamelingen J. J. BECKER (1854) en BAART DE LA FAILLE (1867), die slechts door den bekenden archeoloog J. P. SIX²⁾ werden verzameld. In het begin der zeventiger jaren werd dit anders en kwamen voornamelijk Duitsche munthandelaren onze Nederlandsche verzamelaars veel concurrentie aandoen en hen noodzaken om, wanneer het fraaie en belangrijke

1) P. A. VAN OVEREEM. *Extemporés bij de verkooping van het penning- en muntkabinet van Dr. G. MUNNICKS VAN CLEEF op 25 Februari 1861 in Diligentia (te Amsterdam) en Souvenir van de verkooping van Penningen en Munten gehouden 21—31 Augustus 1865 in het lokaal Odéon te Amsterdam door den heer G. THEOD. BOM.*

2) De groote verdiensten op numismatisch gebied van Jhr. J. P. SIX (overleden 1899) worden door Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ in de *Levensberichten van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden (1901—1902)* herdacht, een lijst zijner werken komt voor in zijn Levensbericht door Prof. A. E. J. HOLWERDA in het *Jaarboek der Kon. Akademie van Wetenschappen* 1902. Het grootste gedeelte der verzameling Grieksche en Romeinsche munten, door SIX nagelaten werd in 1901 door het Kon. Penningkabinet verkregen, een gedeelte werd door zijn zoon Jhr. J. SIX behouden.

stukken gold, dieper in den zak te tasten, dan zij tot nog toe gewoon waren.

Tot de beste numismaten uit dezen tijd moeten verder nog gerekend worden J. F. G. MEYER, die in 1853 Jhr. DE JONGE als Directeur van het Kon. Penningkabinet was opgevolgd en Mr. J. DIRKS, de beheerder der penningverzameling van het Friesch Genootschap te Leeuwarden.

MEYER, die zelf een verzameling van meest buitenlandsche munten bezat¹⁾, heeft in de bijna 40 jaren, dat hij aan het hoofd van het Kon. Penningkabinet stond, zijn beste krachten aan die verzameling geschonken, en haar op eene gelukkige wijze weten uit te breiden. Mr. JACOB DIRKS, die zijn belangrijke verzameling munten en penningen aan het Friesch Genootschap legateerde, heeft talrijke geschriften gewijd voornamelijk aan de Nederlandsche penningen en Friesche munten. Zijne „*Beschrijving der Nederlandsche Gildpenningen*”, in 1878 verschenen, evenals zijne „*Beschrijving der Nederlandsche penningen van 1813—1863*”, een antwoord op een door TEYLER'S Tweede Genootschap uitgeschreven prijsvraag, en zijn „*Penningkundig Repertorium*”, aanvullingen en verbeteringen op VAN MIERIS en VAN LOON en de Vervolgen op laatstgenoemd werk, worden nog dagelijks met succes geraadpleegd.

Onder de latere numismaten verdienen om hunne wetenschappelijke verdiensten vooral vermelding H. E. HOOFT VAN IDEKINGE, die Prof. VAN DER CHUJS als Directeur van het Munt- en Penningkabinet der Leidsche hooge-

¹⁾ Uit zijne in 1895 te Amsterdam verkochte verzameling gingen vele zeldzame buitenlandsche munten in het Kon. Penningkabinet over.

school opvolgde en vooral als kenner van middeleeuwsche munten grooten naam had, Jhr. A. P. LOPEZ SUASSO, verzamelaar van Nederlandsche munten, waarvan in 1878 een catalogus verscheen en welke verzameling door zijne weduwe aan de gemeente Amsterdam geschonken werd, F. H. MASCHHAUPT, verzamelaar van gildenpenningen, thans in het Rijks Museum, G. A. HEINEKEN, wiens fraaie verzameling Amsterdamsche penningen zich thans in het historisch museum te Amsterdam bevindt, W. J. DE VOOGT, de schrijver van eenige belangrijke artikelen over Geldersche munten, in wiens groote werk: *Geschiedenis van het Muntwezen der provincie Gelderland*, de munten dier provincie uitgebreid beschreven worden ¹⁾. Dat werk verscheen toch in 1874 als eerste deel van eene geschiedenis van het Muntwezen der Vereenigde Nederlanden van 1576—1813, uitgegeven door eene door het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen benoemde Commissie, uit de leden van het Genootschap, die zich voorstelde dergelijke beschrijvingen ook voor de andere provinciën te doen verschijnen. De Commissie is later ontbonden, terwijl verdere deelen niet verschenen zijn.

J. BROEKEMA gaf in zijn artikel *Geschiedenis der Zeeuwsche munt*, in 1881 in de werken uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap opgenomen aanvullingen op VERKADE'S beschrijving der door die provincie geslagen munten.

Ook de door J. S. VAN COEVORDEN uitgegeven *Chronologische lijst van gedenk- en legpenningen betrek-*

¹⁾ Zijne uitgebreide verzameling Geldersche munten en penningen werd in 1876 door het Kon. Penningkabinet aangekocht.

king hebbende op de voormalige en tegenwoordige bezittingen der Nederlanders. beoosten de Kaap de Goede Hoop, verschenen in het *Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* 1863, de verschillende studies van den verzamelaar van Overijsselsche munten W. H. COST JORDENS over munten dier provincie, verschenen in de *Overijsselsche Volksalmanak* en in de *Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* worden hier vermeld.

De fraaiste en belangrijkste verzameling Nederlandsche penningen en munten tot heden bijeengebracht, is zeker wel die van den heer J. A. VÖLCKER, in 1888 te Amsterdam door de firma FRED. MULLER EN CO. verkocht. De in drie deelen verschenen catalogus beschrijft een schat van hoogst belangrijke stukken, die door fraaie conservatie uitmunten. Veel van de door den heer VÖLCKER verzamelde penningen gingen naar het buitenland, maar vele zijner fraaiste munten en noodmunten bleven voor ons land behouden. In 1890 kwam de bekende verzameling Nederlandsche munten van den heer W. E. RIJNBENDE in veiling. Van deze fraaie en uitgebreide collectie, grootendeels bijeengebracht door aankopen uit bekende tusschen de jaren 1842 en 1862 geveilde muntkabinetten, maakte de auctionaris, de firma G. THEOD. BOM EN ZOON, een uitgebreiden van noten en aantekeningen voorzien veilingcatalogus¹⁾, waardoor zij gedeeltelijk de leemten hoopte aan te vullen, die in VERKADE'S Muntboek bestonden. Vele dezer leemten

¹⁾ De heer J. HOUTEN maakte voor den heer RIJNBENDE van diens verzameling een beschrijvend Catalogus. Het handschrift in 9 deelen, talrijke belangrijke bijzonderheden bevattende, is in mijn bezit.

waren reeds op eene gelukkige wijze aangevuld in den door Mr. L. W. A. BESIER uitgegeven *Catalogus van het Munt-Kabinet* van 's Rijks Munt, waarin vele niet aan VERKADE bekende stukken meest uitgebreid beschreven worden, en vele belangrijke bijzonderheden over muntmeesters, stempelsnijders, enz. medegedeeld worden, die door den schrijver opgediept waren uit het archief van 's Rijks Munt.

Van de door RIJNBENDE nagelaten munten werden vele, op West-Friesland betrekking hebbende, aangekocht door den heer Mr. A. J. ENSCHEDÉ, wiens verzameling munten, op die provincie betrekking hebbende, thans in TEYLER'S penningkabinet berust. Een groot deel der Geldersche munten ging in de verzameling van den heer TH. M. ROEST over, na wiens overlijden in 1898 ook diens collectie TEYLER'S verzameling kwam verrijken ¹⁾. Behalve door het Koninklijk Penningkabinet en het Muntcollege werden vele der belangrijkste stukken uit de verzameling RIJNBENDE aangekocht door den Amsterdamschen verzamelaar van Nederlandsche en koloniale munten JOH. W. STEPHANIK, waardoor diens rijke verzameling, die door hem in 1888 aan het Rijks Museum in bruikleen werd gegeven ²⁾, zeer in belang toenam.

1) De verzamelingen ENSCHEDÉ en ROEST worden in de in 1909 verschenen tweede uitgave van den *Catalogue du Cabinet Numismatique de la Fondation TEYLER à Harlem* beschreven.

2) *Geschiedkundige Catalogus der verzameling Munten van Nederland, Bezittingen en Koloniën bijeengebracht en beschreven door JOH. W. STEPHANIK en in bruikleen afgestaan aan het Rijks Museum. Met platen. 1888. De verzameling is in Dec. 1904, enkele maanden voor het overlijden van den eigenaar, te Amsterdam publiek verkocht.*

De grootste verzameling bijeengebracht, was zeker wel die door de heeren VAN DEN BOOGAERDE nagelaten, welke vooral rijk was aan munten en penningen van Noord-Brabant. Gedurende een reeks van jaren had de Leidsche numismaat TH. M. ROEST zich bezig gehouden met voor de heeren VAN DEN BOOGAERDE te verzamelen wat maar op de markt kwam van Noord-Brabantsche stukken en nimmer is dan ook zoo'n overvloed van munten en penningen van die provincie te koop aangeboden. Vele der belangrijkste stukken werden door het Prov. Noord-Brabantsch Genootschap te 's-Hertogenbosch aangekocht, terwijl ook Jhr. M. A. SNOECK te Hintham, de schrijver van een reeks artikelen over de numismatiek van Noord-Brabant, vele aankopen op de veiling deed.

Een groote bekendheid, vooral in België, verwierf zich de verzamelaar van Nederlandsche legpenningen P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE, gedurende een reeks van jaren burgemeester van Schiedam. Reeds ongeveer 1840 was deze begonnen legpenningen te verzamelen en had het plan opgevat om zooveel mogelijk alle die G. VAN ORDEN in zijn hiervoor vermelde „*Handleiding*” had beschreven, bijeen te brengen en in afbeelding uit te geven.

Het plan van den heer VAN DIJK was niet nieuw, reeds op het einde der 17de eeuw was de numismaat JOACHIM OUDAAN, de schrijver van de „*Roomsche Mogentheid*”, een in zijn tijd zeer gewaardeerd werk over Romeinsche munten, begonnen alle legpenningen, die hem in handen kwamen, af te teekenen en worden zijne teekeningen ook door G. VAN LOON in zijn *Nederlandsche Historiepenningen* vermeld. Vermoedelijk is door het

verschijnen der penningwerken van VAN MIERIS en VAN LOON' de uitgave van OUDAAN's teekeningen achterwege gebleven, zij werden later het eigendom van den heer VAN DIJK en bevinden zich thans in mijn bezit.

Door jaren lang te verzamelen en geen gelegenheid te laten voorbijgaan om zijne verzameling te verbeteren en uit te breiden, gelukte het den heer VAN DIJK eene zóó volledige verzameling legpenningen bijeen te brengen, als nimmer is geschied. Eenige der belangrijkste stukken werden door den eigenaar in twee artikelen in de *Revue belge de Numismatique* van 1885 beschreven.

De verzameling is in haar geheel in 1918 door het Kon. Penningkabinet aangekocht.

Van den heer VAN DIJK vervaardigde de medailleur J. P. MENGER in 1891 een portretpenning, bij ZWIERZINA. *Nederlandsche Penningen* No. 949 beschreven, terwijl een speelpenning, die het jaartal 1866 draagt (ZWIERZINA. *Supplement* III. blz. 320. No. 88A) zijn familiewapen vertoont¹⁾.

In 1892 werd te Brussel het „Congrès International de Numismatique” gehouden, dat door eenige der bekendste Nederlandsche munt- en penningkundigen werd bijgewoond. Zij besloten in ons land een Genoot-

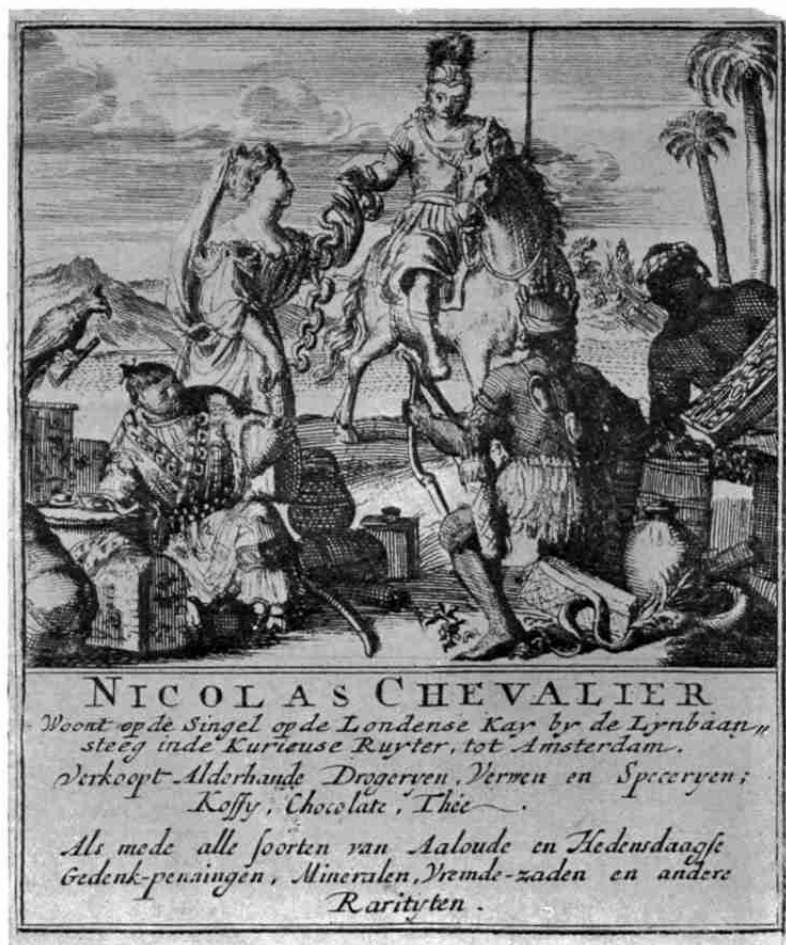
¹⁾ De in 1883 te Brussel uitgegeven *Bibliographie générale et raisonnée de la Numismatique Belge* par GEORGES CUMONT bevat in alphabetische volgorde de namen der Noord- en Zuid-Nederlandsche schrijvers over numismatiek en geeft in chronologische orde de lijst hunner geschriften, voorafgegaan door korte biographische aantekeningen.

schap voor Munt- en Penningkunde te stichten, gelijk die reeds vele jaren in de meeste andere landen bestonden. Het besluit werd uitgevoerd en 12 Juni 1893 werd de eerste vergadering te Amsterdam gehouden. Nagenoeg alle Nederlandsche verzamelaars en beoefenaars der numismatiek zijn lid van dit Genootschap, dat van 1893—1907 een viermaal per jaar verschijnend *Tijdschrift* en sedert 1914 een *Jaarboek* uitgeeft.

Deze uitgaven zullen zeker een vruchtbare bron blijken te zijn voor een lateren schrijver voor een artikel over munt- en penningverzamelaars hier te lande nà 1890.

A. O. VAN KERKWIJK.

's-Gravenhage.

Adreskaart van den penninghandelaar NICOLAS CHEVALIER te Amsterdam (± 1700).